

УДК 316.42.001.76(477)

Сатир Л.М.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємства
Білоцерківського національного аграрного університету

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЕКСПЛІКАЦІЇ СУТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ В СОЦІАЛІЗОВАНІЙ РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

TO THE ISSUE OF THE NECESSITY OF EXPLOITATION OF SATISFACTION OF SOCIAL INNOVATIONS IN A SOCIALIZED MARKET ECONOMY

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто причини суспільного звернення до потенціалу соціального інновавання, критично оцінено підходи до тлумачення сутності «соціальних інновацій» і надано їх авторське визначення. Виокремлено як нагальну проблему необхідність зміни механізму реалізації соціального призначення держави й оновлення на його основі джерельної бази забезпечення суспільного розвитку. Виділено процес інновавання як адекватну реакцію на потенційні можливості підтримання соціальної динаміки. Здійснено аналіз соціально-економічного стану економіки і оконтурено імператив формування соціально орієнтованої інноваційної економіки. Оскільки сучасним драйвером забезпечення суспільного розвитку виступають соціальні інновації, здійснено критичний аналіз наявних розробок їх сутності і надано авторське визначення.

Ключові слова: соціальна функція держави, ресурси, проблеми, потенціал інновавання, соціальні інновації, визначення, критична оцінка, концепція.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены причины общественного обращения к потенциалу социального инновирования, критически оценены подходы к толкованию сущности «социальных инноваций» и предоставлено их авторское определение. Выделено как насущную проблему необходимость изменения механизма реализации социального назначения государства и обновления на его основе имеющихся источников обеспечения общественного развития. Определено процесс инновирования адекватной реакцией на потенциальные возможности поддержания социальной динамики. Осуществлен анализ социально-экономического состояния экономики и оконтурено императив формирования социально ориентированной инновационной экономики. Поскольку современным драйвером обеспечения общественного развития выступают социальные инновации, осуществлен критический анализ имеющихся разработок их сущности и предоставлено авторское определение.

Ключевые слова: социальная функция государства, ресурсы, проблемы, потенциал инновирования, социальные инновации, определение, критическая оценка, концепция.

ANNOTATION

The article considers the reasons for social appeal to the potential of the social innovation introduction process, critically evaluates the approaches to the interpretation of the essence of "social innovation" and provides their author's definition. The necessity of changing the mechanism of realization of the social purpose of the state and updating on its basis the source base of social development is highlighted as an urgent problem. The process of innovation is highlighted as an adequate response to the potential of maintaining social dynamics. The analysis of the socio-economic state of the economy is carried out and the imperative of forming a socially oriented innovation economy is outlined. Since the modern driver of social development is social innovation, a critical analysis of the existing developments of their essence is carried out and the author's definition is given.

Keywords: social function of the state, resources, problems, potential of the social innovation introduction process, social innovation, definition, critical evaluation, concept.

Постановка проблеми. Ті реформаційні процеси, які здійснювалися в Україні впродовж років незалежності і продовжують здійснюватися в складних умовах сьогодення, тим чи іншим чином пов'язуються з соціальною конверсією економіки. Започаткування й підтримання подібної зорієнтованості національної економіки пояснюється перш за все нагальною необхідністю створення підвалин соціальної держави за зразком розвинених країн світової спільноти й повернення тим самим країни в русло загальних цивілізаційних процесів світового розвитку щодо визнання людини найвищою цінністю. Водночас з такою глобальною постановкою питання суспільного розвитку постала і принципово нова проблема в зв'язку з запровадженням в якості джерельної бази активізації економічної діяльності інституту ринкових відносин, а саме пом'якшення його асоціальності.

У цьому контексті перед нашою державою, яка поряд з запровадженням ринкового механізму господарювання розпочала його соціально імунізацію, постали складні завдання щодо зміни механізму реалізації соціального призначення держави й оновлення на його основі джерельної бази забезпечення суспільного розвитку. Мова йде не стільки про звуження чи то розширення соціальних функцій держави взагалі, а в площині посилення здатності її менеджменту їх виконувати в умовах ресурсних обмежень.

Проте результати вже майже двадцятишестирічного суспільного сходження у більшій мірі пов'язуються з соціальною рецесією аніж з прогресуванням. Приведена констатація дозволяє стверджувати, що в національному просторі до останнього часу не подолано спрощене уявлення про можливості нарощування потенціалу соціалізації економіки й зацикленість на абстрактно-теоретичних перевагах ринку й приватної власності. Тому проблематика конвертації наявних ресурсів і можливостей їх використання у джерела соціальної динаміки стала практично ключовою в забезпеченні соціальної ходи в національному просторі.

Людська цивілізація в частині розвинених країн досягла сьогодні такого рівня зрілості, за якої здатна адекватно реагувати на потенційні

можливості, що відкриваються з часом, і пристосовувати тим самим соціальну динаміку до новітніх джерел її підтримання. З позицій цих узагальнень певного оптимізму надає проголошений більшістю європейських країн наприкінці XX ст. курс на становлення інноваційної економіки. Інноваційні перетворення у сучасній їх інтерпретації проявляються у своїй більшості у техніко-технологічних змінах на виробництві, а слід і в економічному контексті. Але з часом стало все більш зрозумілим, що тільки технічних новацій не достатньо для подолання викликів сучасного суспільства. Практика засвідчує, що в тих країнах, які торують подібний Україні соціально орієнтований шлях розвитку, заявлені соціальні цілі досягаються на макрорівні за рахунок змін не тільки в економічній сфері скільки в соціальній. Природним є визначення одним із драйверів забезпечення суспільної динаміки соціальних інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В цілому питання запровадження основ інноваційної економіки не є новими категоріями для науки. При всьому тому, що такі дослідження започатковані зарубіжними вченими, і в середовищі вітчизняних науковців теж виокремилася коло представників, які здійснювали розробку тематики з інноваційної економіки з визначенням її основних понять і категорій. До них можна віднести О. Головінова [1], Л. Антонюк, А. Поручник, В. Савчук [2], Н. Краус [3]. У полі зору українських дослідників були і питання сутності соціальних інновацій взагалі, їх ролі в економіці макро- і мікрорівня, а також деякі аспекти впровадження інновацій соціального характеру і управління їх розробкою. Зокрема, Л. Бойко-Бойчук [4], О. Більська [5] й О. Набатова [6] опікувалися визначенням природи соціальних інновацій. Е. Кучко [7] та Ю. Буй, Л. Мельниченко [8] приділили певну увагу класифікації соціальних інновацій. І. Мейжис [9] охарактеризував місце соціальних інновацій в сучасному українському суспільстві, а Н. Мякотіна [10] висвітлила їх значення у забезпеченні економічного зростання. О. Болотна і М. Костюк [11] спрямували свої наукові пошуки на соціальних інноваціях як інструменті підвищення якості життя населення. Л. Федулова [12] розкрила місце соціальних інновацій в системі соціально-економічних відносин, а Н. Летуновська [13] зупинилася на визначенні ролі інновацій соціального характеру у функціонуванні первинної ланки суспільного виробництва. Щодо досліджень в області управління впровадженням соціальних інновацій, то І. Чорнодід [14] охарактеризував цей процес фактором розвитку громадянського суспільства, а А. Семикіна [15] пов'язала його з наслідками використання людського капіталу. Не можна обійти увагою і започаткування вітчизняними вченими, а саме О. Більською [16] практично нового наукового напрямку визначеного як соціальне інновавання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне працям виокремлених науковців, варто констатувати, що реалії щодо покращення добробутного стану населення вказують на прояв інноваційного «вакууму» соціального характеру. Справа у тому, що запропоновані практиці наукові розробки соціальних інновацій носять фрагментарний характер й не дозволяють сформулювати адекватну часу системну теоретичну і методологічну базу соціального інновавання. Не достатню прагматичність демонструють в цьому аспекті, так би мовити, й «імпортовані» з-за кордону теоретичні розробки соціальних інновацій вже для трансринкової, а не чисто ринкової економіки. До того ж, при задіянні в процесі програмування соціально-економічного розвитку наявної термінології щодо інновацій взагалі, не зводячи навіть їх до соціального виду, об'єктивна реальність окреслює це поняття в множині формулювань, кожне з яких має певні суперечності з іншими. Мабуть важко припуститися помилки в ствердженні про вживання термінів «інновація», «інноваційний процес» й «соціальна інновація» суто інтуїтивно без проникнення у їх зміст. З часом стає все більш очевидним, що стан з різноманітним тлумаченням базових понять інноваційної економіки соціального характеру, а то і безсистемного їх задіяння в практику інновавання, віднаходить пояснення в непорозумінні причин звернення до цього джерела суспільного розвитку. Відсутність системних розробок соціального інновавання суттєво ускладнює діяльність практиків не лише в аспекті створення соціальних інноваційних конструктів, а й не дозволяє здійснювати експлікацію результатів їх впровадження і, як наслідок, подолати соціальний застій.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Керуючись нагальними вимогами посилення соціальних здобутків в суспільстві, нами в межах даної статті було поставлено за мету визначитися з вихідними умовами, які спонукали до проведення соціальної політики з задіянням потенціалу інновацій, звести розбіжність в тлумаченні сутності соціальних інновацій до мінімуму, а також обґрунтувати кінцевий результат інноваційного процесу щодо забезпечення виконання державою її соціальної функції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світ весь час перебував та мабуть і перебуває дотепер у пошуку концепції держави, яка б у повній мірі змогла реалізувати свою основну соціальну місію. За переважною більшістю думок і практики реалізації досить адаптованою до сучасних реалій вважається такий її конструкт як соціальна держава. Базові підвалини подібного суспільного інституту були розроблені ще у XIX столітті німецьким економістом Лоренцом фон Штейном [17]. Основною місією соціальної держави він визначив прагнення до справедливої рівності через сприяння в забезпеченні добробуту громадян на основі їх

індивідуальних трудових потуг і підтримку тих, хто неспроможний до самозабезпечення в обсягах, які визначаються її реальними можливостями. За той час, який сплинув до сьогодні, змінювалися підходи до тлумачення сутності соціальної держави впритул до надання державі виключного права у здійсненні добробутної політики. З набуттям незалежності Україною і іншими пострадянськими республіками та переходом на ринкові основи активізації економічної діяльності постала нагальна необхідність відійти від прагнень щодо забезпечення майже повної рівності в доходах громадян і задіяти механізм формування збалансованої тобто пом'якшеної соціальної нерівності.

За європейськими стандартами вважається прийнятною розбіжність у доходах населення на рівні не більше 8 разів [18, с. 413]. Якщо звернутися до українських реалій, то за радянських часів розрив між високо- і малозабезпеченим населенням становив не менше 20 [19, с. 151], а за 1991-2015 рр. він зріс майже у 50 разів [20, с. 86].

Пояснень цим деструкціям надають безліч. Всі вони зводяться до звуження арени праці, що стало причиною зниження зайнятості та доходів населення й надходжень до бюджету. Платоспроможність населення суттєво знизилася й гостро відчувалася нестача коштів для підтримки населення й виконання конституційних зобов'язань державою. Кількість найманих працівників у 2015 р. не перевищувала 9501,1 тис. осіб, що було у 2,7 рази менше від 1990 р. [21]. Рівень середньомісячної заробітної плати на початок 2016 р. становив тільки 71,2% від її значення у 1990 р., що забезпечувало відтворення робочої сили не більше ніж на 21%. До того ж, емність прошарку населення, що утримував дохід на рівні середньомісячної заробітної плати у 2015 р. не перевищував 4-6% [20, с. 91]. За станом на кінець 2015 р. бюджетний потенціал країни складав 29,9 млрд. дол. США, що було в 2,6 рази менше від року проголошення незалежності [20, с. 228, 233].

Ігноруючи ці дані, деякі дослідники роблять не стільки обґрунтовані висновки щодо причин звернення до потенціалу соціального інноваційного розвитку. Так, І. М. Новак пов'язує виникнення соціальних інновацій з «переходом до постіндустріальної моделі розвитку» [22, с. 92]. О.В. Болотна й М.К. Костюк стоять на позиціях того, що соціальні інновації «упроваджуються для вирішення протиріч, що виникають у соціальній сфері» [11, с. 512]. Н.А. Мякотіна рахує, що введення в практику інновацій соціальних інновацій викликано необхідністю «поєднання економічних, екологічних та соціальних інтересів» [10]. Ми не заперечуємо доцільності запровадження інституту соціальних інновацій в силу приведених причин і для вирішення наведених локальних питань. Концентрація уваги на них науковців і практиків пояснюється не стільки загальносвітовими тенденці-

ями, а у більшій мірі особливостями внутрішнього розвитку.

Введення будь-якого нового чи то удосконаленого соціального конструкту в регуляторну практику неможливе поза системою цілей суспільства. Якщо метою трансформаційних реформ обрано викорінення рівності і зведення до прийнятної нерівності при розподілі створеного продукту, то в умовах обмеженості ресурсів для досягнення їх компліментарності та отримання синергетичного ефекту і запроваджуються соціальні інновації. Саме неадекватність розуміння імперативу соціального інноваційного розвитку як і ігнорування його зв'язку з виконанням державою її соціальної місії знецінює будь-яку навіть бездоганну теорію в її практичному застосуванні.

Слід вказати також і на маюче місце унеможливлення здійснення процесів соціального інноваційного розвитку без логічного коректного визначення поняття «соціальні інновації». Зауважимо, що в сучасній науковій літературі сформовано різноманітні підходи до тлумачення сутності соціальних інновацій. Онтологія наявних розробок терміну «соціальні інновації» дозволяє звести його до чотирьох основних типів.

За першим вчені тлумачать це поняття в якості остаточного результату творчої діяльності [23, с. 243; 24, с.17]. Можна виділити і групу дослідників, які ототожнюють соціальні інновації з процесом. У межах цього процесного підходу Л.В. Бойко-Бойчук розглядає категорію «соціальна інновація» як «цілісний процес віднаходження, забезпечення підтримки і впровадження оригінальних рішень для соціальних потреб, розвиток соціальних або організаційних структур, принципів або практик» [4, с. 95]. В такому ж ракурсі, але з іншим акцентом Н.Т. Тверезовська і Н.Г. Шарата надають соціальним інноваціям якості «процесу створення, поширення й використання засобів (нововведення) для розв'язання... проблем» [25]. Концептуально сформувався і третій підхід, за яким соціальні інновації трактують як певні зміни у суспільстві, територіальному утворенні, підприємстві або у виробничому процесі. Зокрема О.І. Дідченко і О.Ю. Вибочкіна пропонують розуміти під інноваціями «зміни у всіх сферах життєдіяльності» [26]. Щодо четвертого форми тлумачення соціальних інновацій, то її зміст зводиться до ототожнення їх з новаціями. На такій науковій платформі базують свої дослідження І.М. Новак [22], О. Болотна і М. Костюк [11], Ю.В. Буй, Л.Д. Мельниченко [8], О.І. Олексюк [27, с.53] та ін.

Тільки приведені різноманітні тлумачення соціальних інновацій засвідчують факт відсутності однозначного і загальноприйнятого їх сприйняття. Це не може не відтворюватися на практичних результатах їх впровадження в суспільні процеси.

Перш за все, наявні формулювання соціальних інновацій змішують їх з інноваційним соціалізованим процесом. По-друге, вони являються

складовою процесу соціального інновування, але не кінцевим його результатом. По-третє, соціальні інновації пов'язані зі змінами але не всілякими, а тільки з тими, що передбачають позитивний соціальний ефект. І, по-четверте, «інновація» не являється «новацією», про що засвідчує префікс «ін», який за своєю латинською етимологією зводиться до «змін зсередини» тобто спонукає до презентації конструкту інновування як результату удосконалення будь-якого існуючого об'єкта [28]. У рамках цих теоретичних застережень можна кваліфікувати соціальні інновації як один з початкових складників процесу соціального інновування, конструкт якого формується на базі удосконалення існуючих зразків й виступає за умови впровадження у якості потенційної можливості досягнення прямих або опосередкованих позитивних змін у забезпеченні суспільного поступу.

Висновки з проведеного дослідження. З визначеністю причин, побуджуючих до запровадження на сучасному етапі соціального інновування, та сутності «соціальних інновацій» постає потреба апелювання до змісту національної політики забезпечення на їх основі соціальності у суспільній динаміці та виявлення вад у сформованому механізмі реалізації інноваційної моделі соціально-економічного розвитку. Безумовно, соціальна політика не оконтурює суто соціальну сферу, а охоплює й економічні аспекти життєзабезпечення. У відповідності з цим інноваційні процеси соціального характеру можливі за спрямованості на удосконалення того чи іншого соціального інституту чи інституції і готовності забезпечити сприйняття конструктів соціальних інновацій та генерувати нові їх похідні форми більш адекватні часу і імперативам соціалізації виключно у певному соціумі та в абрисі економічної підтримки його цивілізаційних трансформацій.

Перспективою подальших досліджень у напрямку активізації соціального інновування є необхідність формування сучасної моделі управління суспільним розвитком з достатньою адаптацією до українських реалій запропонованого більш конкретизованого й обґрунтованого концепту соціальних інновацій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Головінов О.М. Інноваційна активність і інноваційні процеси в національній економіці / О.М. Головінов // Економіка та держава. – 2013. – № 6. – С. 4–8.
2. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.
3. Краус Н.М. Становлення інноваційної економіки в умовах інституціональних змін: монографія / Н.М. Краус – Київ: ЦУЛ, 2016. – 596 с.
4. Бойко-Бойчук Л.В. Поняття «соціальна інновація»: типи визначень, приклади застосування / Л.В. Бойко-Бойчук // Наука і інновації. – 2009. – Т. 5. – № 5. – С. 94-99.
5. Більська О.В. Новації та інновації в процесах соціального інновування і механізм їх формування в перехідній економіці / О.В. Більська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. «Економічні науки». – 2015. – Вип. 13, ч. 1. – С. 34-39.
6. Набатова О.О. Соціальні інновації : поняття, види, суб'єкти / О.О. Набатова // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2011. – № 6. – С. 58-66.
7. Кучко Е.Е. Социальные инновации: подходы к определению и классификации / Е.Е. Кучко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2011. – № 941. – С. 27-33.
8. Буй Ю.В. Соціальні інновації: сутність та класифікація [Електронний ресурс] / Ю.В. Буй, Л.Д. Мельниченко. – Режим доступу: <http://Conference.SPKNEU.ORG>
9. Мейжис І.А. Соціальні інновації в українській сучасності / І.А. Мейжис // Наукові праці. Соціологія. – 2012. – Вип. 172. – Т. 184. – С. 61-67.
10. Мякотіна Н.А. Соціальні інновації у забезпеченні економічного зростання [Електронний ресурс] / Н.А. Мякотіна. – Режим доступу: <http://knigilib.net/book/12-yekonomika-kryma-1-422013-nauchno8208-prakticheskij-zhurnal>
11. Болотна О.В. Соціальні інновації як інструмент підвищення якості життя населення України / О.В. Болотна, М.К. Костюк // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 10 – С. 510-517.
12. Федупова Л.І. Соціальні інновації в системі соціально-економічних відносин [Електронний ресурс] / Л.І. Федупова – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/usoc/2008_3/60-74.pdf
13. Летуновська Н.Є. Роль соціальних інновацій у діяльності вітчизняних підприємств / Н.Є. Летуновська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/31164/1/letunovska.pdf>
14. Чорнодід І.С. Особливості впровадження соціальних інновацій як фактора розвитку громадянського суспільства / І.С. Чорнодід // Вісник Акад. праці і соц. відносин ФПУ. Економіка. Проблеми економічного становлення : наук. зб. / К.: АПСВ ФПУ, 2012. – № 2. – С. 82-85.
15. Семикіна А.В. Управління соціальними інноваціями в контексті завдань ефективного розвитку та використання людського капіталу / А.В. Семикіна // Соціально-трудова відносина: теорія і практика. – 2014. – № 1. – С. 377-384.
16. Більська О.В. Соціальне інновування і його теоретико-методологічне забезпечення в Україні / О.В. Більська // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка: науковий журнал. – Вип. 3. – Том 19. – 2014. – С. 123-126.
17. Stein L. System der Staatsmisstnschaft. Erster Band / L. Stein – Stuttgart: Tübingen, 1852. – 389 s.
18. Національна економіка: Підручник / За ред. П.В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю.В., 2008. – 416 с.
19. Социальная политика: Учебник / Под общ. ред. Н.А. Волгина. – М.: «Экзамен», 2003. – 736 с.
20. Статистичний щорічник України за 2015 рік / За ред. І.М. Жук. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 574 с.
21. Державна служба статистики України [сайт]: статистична інформація. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
22. Новак І.М. Соціальні інновації на ринку праці: флексibilізація та прекарізація зайнятості в Україні / І.М. Новак // Вісник економічної науки України – 2016. – № 1. – С. 92-97.
23. Докторович А.Б. Социальные инновации и развитие трудового потенциала стран СНГ / А.Б. Докторович // Матер. І-го інновац. форуму стран СНГ «Международное инно-

- вационное развитие и инновационное сотрудничество». – 2006. – С. 241-245.
24. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент: Учеб. для вузов / Р.А. Фатхутдинов. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-синтез», 1998. – 600 с.
25. Тверезовська Н.Т. Роль інновацій у розбудові вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Н.Т. Тверезовська, Н.Г. Шарата – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pedalm/texts/2012_14/018.pdf
26. Дідченко О.І. Сутність та класифікація інновацій / О.І. Дідченко, О.Ю. Бибочкіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_ge/2010_7_5/26.pdf
27. Олексюк О.І. Економіка результативності діяльності підприємства: монографія / О.І. Олексюк – К.: КНЕУ, 2008. – 362 с.
28. Азгальдов Г.Г. Интеллектуальная собственность, инновации и квалиметрия / Г.Г. Азгальдов, А.В. Костин // Экономические стратегии. – 2008. – № 2(60). – С. 162-164.